

lja svaki put kada ljudi govore o iskustvima i orijentiraju svoje živote na način koji nadilazi svakodnevnu modernu racionalnost. Naravno, nije sve u svakodnevnom životu religijsko ili duhovno, no kada neki promatrač ili sudionik upotrijebi tu kategoriju društvena znanost bi trebala postavljati pitanja i tražiti odgovore zašto je tome tako, kako se to dogodilo i koje su moguće posljedice takvog diskursa i djelovanja.

Što ljudi smatraju i nazivaju religijom (i religijskim ili duhovnim), te kako s tim u vezi određuju sami sebe u kontekstu vlastitih kulturnih tradicija su samo neka od pitanja koje bi trebalo postavljati. Upravo takav pristup, smatra Ammerman, otkriva sve nedostatke teorije racionalnog izbora, koja se uz teoriju sekularizacije i teoriju individualizacije nameće kao važnija teorija u sociologiji religije, posebice s obzirom na SAD-e. Naime, odnos između ljudskog i božanskog (nadnaravnog) podrazumijeva mnogo više od jednostrane ekonomske logike «maksimiziranja nagrade». On je ponekad usmjeren prema smislu života, ponekad prema određivanju pripadnosti, prema zajedništvu, moralnom vodstvu, a tek ponekad prema očekivanju željene nagrade.

Nadalje, Ammerman jasno upozorava da se zadaća razumijevanja mjesta i uloge religije u suvremenom svijetu ne može svesti na zadaću dokumentiranja smanjivanja ili povećavanja utjecaja određenih religijskih institucija. Ponekad primjerice opadanje religioznosti može značiti smanjivanje popularnosti pojedinih političkih ili društvenih elita, a ne smanjivanje interesa za samu religiju. U svakom slučaju, Ammerman završava s dvije napomene: Prvo, o tome kako postoji puno različitih moderniteta i puno različitih priča o odnosima religije

i društva, a ne samo priča zapadnog prosvjetiteljstva o opadanju religije, odnosno smanjivanju njezinog društvenog utjecaja; Drugo, o tome kako postoji puno vrsta izbora koji se nikako ne mogu svesti pod racionalno proračunavanje odnosa koristi i štete. Ukoliko u toj, ponekad doista napornoj, gomili izbora pak odlučite pročitati ovu knjigu (čiji smo sadržaj ovdje tek vrlo djelomično i ukratko prikazali), neće te pogriješiti.

Krunoslav Nikodem

Jasenska Kodrnja
ŽENE ZMIJE - RODNA
DEKONSTRUKCIJA
Institut za društvena istraživanja,
Zagreb, 2008., 240 str.

Pred nama je knjiga radova Jasenke Kodrnje koja je plod njezina dugogodišnjeg rada na pitanju „rodne dekonstrukcije“ pojmova i tema vezanih uz odnose žena i muškaraca u društvu, u posljednjih više od trideset godina. Podijeljena je u tri cjeline koje čini veliki broj različitih – uglavnom teorijskih već objavljenih – tekstova u kojima propituje neke pojmove iz područja rodni studija i odnosa. To su tekstovi koji primarno spadaju u područje esejistike iz perspektive rodne mitologije, tekstovi koji portretiraju književni doprinos pojedinih autorica «ženskog pisma» i «ženskog rukopisa» te oni koji su posvećeni „osobnim refleksijama“ nekih društvenih aspekata u kontekstu rodne i ženske problematike.

U prvom dijelu knjige pod nazivom „Čo-

vjek, žena, zmija“, autorica pokazuje raznorodne teme i probleme vezane uz rodnu „dekonstrukciju“. Započinje definiranjem pojma čovjek u rječnicima, leksikonima i enciklopedijama kojima se naglašavaju ili afirmiraju muški rodni aspekti značenja i važnosti koji potenciraju rodnu hijerarhiju na račun žena, te poimanje čovjeka u filozofiji I. Kanta koje je karakteristično seksističko. Nakon toga se pod naslovom „Što za zlostavljaju ženu znači zavičaj?“ autorica pita i „Može li zlostavljana žena biti subjekt demokracije?“. Tu nakon definiranja pojmova „vrijeme“, „mjesto“ i „zavičaj“ postavlja pitanje „Kako realizirati zavičaj?“ te što bi za zlostavljaju ženu bila mogućnost dvostrukog rješavanja statusa pripadnosti ženskom rodu i mogućnost lišavanja zlostavljanja? U narednom tekstu posvećenom „*rodnim aspektima etike*“ autorica razmatra relevantnost ulazanja kategorije roda u etiku kroz nekoliko sljedećih «ulaza»: preko „subjekta“, „tijela (prirode)“, „vrijednosti“ i „relevantnih tema“, baveći se svakim od njih pojedinačno. Tekst zaključuje tezom da je „nasilje prema ženi bilo usmjereno na njezino sustavno ništenje i pokoravanje“, naglašavajući pritom „susret biosa, ethosa i roda“. U četvrtom tekstu posvećenom „*Patrijarhalnosti u Hrvatskoj – briga ili dominacija*“, autorica pokazuje neke rezultate istraživanja koja su rađena u IDIS-u od početka 1990-ih godina, a gdje se na ovaj ili onaj način konceptualno interpretirao i pojam patrijarhalnosti. Nadalje iznosi definicije toga pojma u pojedinim rječnicima te mišljenjima nekih filozofa (Francis Bacon, W. F. Hegel, Max Weber, L. H. Morgan, F. Engels, braća Radić) i jedne antropologinje (Vere Ehrlich), da bi onda prešla na statističke rezultate empirijskog istraživa-

nja o patrijarhalnosti gdje se iznose pokazatelji „dimenzija patrijarhalnosti“, kao i relacije vrijednosnih orijentacija „liberalizma“, „patrijarhalnosti“, „etnocentrizma“ i „socijalističkog kolektivism“. Usporedba istraživanja iz 1984. i 1996. godine unatoč visokom stupnju prihvaćanja patrijarhalnih stavova, kako navodi autorica, ipak pokazuje promjene u smislu smanjenja udjela onih ispitanika koji patrijarhalne stavove potpuno prihvaćaju te porasta onih koji ih potpuno odbacuju. Nadalje se pokazuju usporedbe varijabli „prostor i patrijarhalnost“, „obrazovanje i patrijarhalnost“ te „rod i patrijarhalnost“. Autorica u zaključku ovoga dijela pokazuje da se društveno prihvaćena slika „idealiziranog patrijarhata“ u obliku „brige zajednice o pojedincu, zaštitenosti i sigurnosti“, te da se on razvija paralelno s modernom slikom društva. U petom tekstu pod nazivom „*Mitovi Zapada i Kine – na primjeru simbola zmaja*“ autorica analizira i uspoređuje različite kulturne sklopove kineske i grčke mitologije fokusirajući se na simbol zmaja i zmije koji u kontekstu ženskog roda dobivaju posebnu simboličku ulogu – svrgnutih božanstava.

Šesti tekst pod nazivom „*Eurinoma i njezine zmije*“ posvećen je analizi simbola zmije u nekim primjerima kultura, s najvećim naglaskom na grčkoj kulturi, uz objašnjenje usporedbi degradacije žene i simbolike zmije. U ovom dijelu teksta navode se još neki primjeri iz književnosti i feminizma, te hrvatske političke svakodnevice. U sedmom tekstu pod nazivom „*Povratak Eurinome*“ autorica najprije objašnjava etiologiju značenja riječi „eurinoma“ da bi naglasila degradaciju značenja ženske kreativne energije sadržane u liku Eurinome i založila se za njezin povratak. Naredno

poglavlje bavi se „Kompleksom Here“, tj. mitološkim asocijacijama i vezama između „seksualnosti i zavisti“. Autorica najprije iznosi analizu lika Here u grčkoj mitologiji, te njezine veze sa Zeusom i drugim mitološkim likovima – Lamijom, Semelom, Letom i Alkmenom. Zatim analizira značenje „druge Here“ kao promicateljice patrijarhata, ali i pobunjenice i afirmatorice „vječne mladosti i ženske žudnje“. Na kraju ovoga dijela analizira edipov kompleks i Freudovu interpretaciju „ženske zavisti“ zaključujući priču o ženskom identitetu kroz simboliku Here kao jedne od mogućih identiteta.

Naredni, deveti tekst, autoričina je „*Pohvala*“ ženskoj „*neposlušnosti*“ kao „sustavnoj diverziji muškog reda stvari“. Deseti tekst u ovome dijelu nazvan „*Drukčije od institucija*“ opisuje važnost linija telefona za žene i djecu žrtve nasilja, tj. „SOS-telefon“ koji je pokrenut krajem 1980-ih godina te njegovu specifičnost i važnost pristupa ženama u odnosu na druge institucije koje se bave nasiljem u društvu. Jedanaesti tekst posvećen je „*Nekim obilježjima umjetnica u Hrvatskoj*“ gdje je autorica pokazala usporedbe nekih podataka o umjetnicima i umjetnica u RH po pojedinim područjima umjetnosti i njihovom bračnom i obiteljskom statusu. Autorica je ukazala na to da žene-umjetnice više preferiraju reproduksijske umjetničke djelatnosti, a manje stvaralačke djelatnosti, imaju viši obrazovni status u odnosu na muške kolege u prosjeku, češće ostaju neudane ili razvedene, te imaju manje djece. Odabir profesije umjetnice za ženu znači češće odricanje od uobičajenog obiteljskog života negoli za muškaraca-umjetnika, te veće nezadovoljstvo statusom i okolnostima umjetničkoga rada.

Premda je u dvanaestom tekstu nazvanom „*Emancipacija žene u porodici i društvu*“ autorica postavila 5 hipoteza – o otuđenju, neslobodi žene, nedovoljnosti „izjednačavanja“ žene s muškarcem, procesu oslobađanja i razlikama između „globalnih i porodičnih procesa“ – ona ih ovdje nije analizirala. Je li to zato što je ovo jedan od onih tekstova koji su započeti 1975. godine, pa ih autorica nije dovršila, ne možemo sa sigurnošću znati. Jedino na što je autorica ovdje glede toga usmjerila pozornost jest fusnota u kojoj daje usporedbe nekih statistika o pismenosti prije više od 30 godina i danas, te rodne usporedbe stupnja obrazovanja i broja zastupnica u Saboru. U trinaestom tekstu pod naslovom „*Seksualna revolucija (marginalije na temu)*“ autorica razmatra promjene u poimanju i karakteru spolnosti u suvremenom društvu naglašavajući primjenu kriterija dvostrukog seksualnog morala kada se radi o ženama i muškarcima zalažući se za potrebu seksualne revolucije s komunističkom perspektivom, a koja je bila aktualna prije nekih 30ak i više godina.

U **drugom** dijelu knjige pod nazivom „*Skice, portreti: Dragojla, Dora, Blaženka...*“ autorica daje skice portreta i analizira važnost nekih svjetski poznatih (Perl Buck, Simone de Beauvoir, Ruth Benedict), poznatih s naših prostora (Blaženske Despot, Gordane Bosanac), ali i potpuno nepoznatih s naših prostora (Dragojla Jarnević, Tereze Salajpal) spisateljica i autorica, koje su, prema mišljenju Kodrnje, sve svaka sa svoje strane dale osobit pečat važnosti ženskog pisma, znanja i iskustva u sustavu spoznaje i književnosti.

U **trećem** dijelu knjige pod nazivom „*Leteća dama (politički kontekst, rodni naglasci, osobne refleksije)*“ autorica iznosi cijeli niz

tekstova s osobnim dojmovima posvećenim različitim pitanjima: od hrvatskih dilema suradnje sa haškim sudom, preko identifikacije/distanciranja Hrvatske od Balkana, pitanja nacionalnog identiteta, nemogućnosti objavljivanja svojih pjesama, dojmova s tribine „nasilja nad ženama“ iz 1990-ih godina, usporedbi destruktivnosti društvene i obiteljske agresije, volonterskom iskustvu na *sos telefonu za žene i djecu žrtve nasilja*, zastupničkim haljinama, osobnim refleksijama o iskustvu plaćanja pića „dami“, ustavnom definiranju nekih kategorija, podacima o rodnim karakteristikama kaznenih dijela, te svojim iskustvima rađanja. Knjigu završava osobnim refleksijama o sreći i ljubavi. Zadnje dvije stranice knjige posvećene su bilješkama o datumu i mjestu objavljivanja pojedinih tekstova, te bilješkom o autorici.

Knjiga predstavlja esejistički rad dugog razdoblja života autorice Jasenke Kodrnje – razdoblja od više od 30 godina – koji obuhvaća različite refleksije, opservacije i osobna iskustva posvećena temi rodnih odnosa i identiteta, sa ponekim podacima iz pojedinih socioloških istraživanja o odnosima žena i muškaraca u društvu. Budući da je su to tekstovi vrlo raznorodnog sadržaja – i po formi i po temama i vremenskim razdobljima – sadržajne veze i unutrašnje strukture karakterizirane su velikim skokovima u problemima, idejama, i nalazima. Budući da je obuhvaćeno prilično veliko vremensko razdoblje, u njemu je dolazilo do različitih promjena pristupa, teorija i literature, što autorica u početku dosljednije pokazuje nego kasnije. Novije promjene te usklađivanje sa suvremenijom literaturom nešto su slabije zastupljene u

ovom radu. Međutim, bez obzira na to rad je autoričin vrijedan i autentičan doprinos studijama roda iz ženske perspektive, osobito hrvatskog društva.

Branka Galić

Jasenka Kodrnja (ur.)
**RODNO/SPOLNO OBILJEŽAVANJE
PROSTORA I VREMENA U
HRVATSKOJ**
Biblioteka Znanost i društvo, IDIZ,
Zagreb, 2006., 345 str.

Knjiga je zbornik istraživanja više autorica provedenih na projektu „Rodno (spolno) obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj“ u sklopu Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Voditeljica projekta i urednica knjige Jasenka Kodrnja je sociologinja i znanstvena suradnica na IDIZU-u. Ostale autorice obuhvaćaju široku lepezu zanimanja - filozofija, anglistika, slavistika, povijest umjetnosti, povijest plesa, zaštita okoliša, muzikologija, teatrologija, politologija, te je upravo multidisciplinarni pristup, pod okriljem zajedničkog istraživačkog projekta i svrhe istraživanja, posebno zanimljiv.

Knjiga je podijeljena u četiri dijela kojima se teži prije svega uspostaviti teorijska podloga istraživanja, a zatim predstaviti njegovi osnovni rezultati. Prvi dio „*Konceptualizacija – naznake (de)konstrukcije rodnosti/spolnosti prostora i vremena*“ sastoji se od četiri poglavlja: „Pristup temi“, „Djevojka i duga“, „Odsutan prostor žene: povijest, javnost i svijet“ i „Metodološke napomene“. U drugom dijelu, „*Prostor i rod/spol*“ dva su poglavlja: „Rodno/spolna hijerarhija javnog prostora ili žene u nazivima ulica i